

Ideja univerziteta

Matić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:938597>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-03**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij filozofije i pedagogije

LUKA MATIĆ

Ideja Univerziteta

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Vladimir Jelkić

Osijek, 2012.

SAŽETAK

U ovom radu tematizira se ideja univerziteta iščitavanjem spisa *Spor fakulteta* Immanuela Kanta, *Predavanja o metodi akademijskoga studija* F. W. J. Schellinga i *Samopotvrđivanje njemačkog univerziteta* Martina Heideggera. Rad ima za cilj pripremiti se za razumijevanje filozofijske ideje univerziteta. Perspektiva istraživanja polazi od suvremenog problema interesnog ideološkog programiranja univerziteta u oblasti svrhe, organizacijske strukture i društvene uloge.

Pri čitanju Kantova spisa naglasak je na razlaganju temeljne strukture modernog univerziteta koju taj filozof daje, te na vrstama, razlozima i mogućim rješenjima spora među dvama klasama fakulteta. U razlici dvaju vrsta spora - zakonitog i protuzakonitog - otkriva se kriterij po kojem se može odrediti što je u nekom konkretnom univerzitetu rad autonomije, a što instrumentalizacija institucije znanosti za neku heteronomno određenu svrhu.

Pri čitanju Schellinga, u radu se tematiziraju tri temeljna koncepta pri zasnivanju visokoobrazovne ustanove znanstvenog karaktera – praznanje, apsolutna znanost te identitet znanja i djelovanja. Također se donose odredbe uma, filozofije i identiteta iz Schellingova spisa *Prikaz mogega sistema filozofije* kako bi se učinili shvatljivijima stavovi što ih Schelling iznosi u *Predavanjima*. Detaljno iščitavanje Heideggerovog rektorskog govora omogućuje uspostavu kritičke relacije između tradicionalnog viđenja ideje univerziteta i današnjice univerziteta. Kao današnjica univerziteta ovdje se uzima interesno ideološko programiranje univerziteta za koje se Heideggerov program uzima kao paradigmatički. Na koncu, u radu se zaključuje da univerzitet kao takav nije sposoban odnijeti pobjedu iz sraza s bićem ideologije, već da je njegovoj ideji sukladno tražiti iz toga sraza zbjeg u kojem se onda ima reaktualizirati.

ključne riječi: *Spor fakulteta* Immanuela Kanta, *Predavanja o metodi akademijskoga studija* F. W. J. Schellinga, rektorski govor Martina Heideggera, ideja univerziteta

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
1. UVOD.....	4
2. KANT	6
3. SCHELLING	10
4. HEIDEGGER	15
5. ZAKLJUČAK.....	23
6. POPIS LITERATURE.....	25

1. UVOD

Pred početkom obrazovanja za mišljenje i mišljenja samog leži dana struktura uređenog sustava i svrha obrazovanja. Iz te strukture, kakva god formalno i sadržajno bila, izvire mogućnost njezina prirodnog razvoja, a u granici spram te strukture stoji mogućnost njezine dijalektičke preobrazbe. Tek ukoliko struktura koja se nazire, a o kojoj će u ovom radu biti riječi, jest zbiljski slobodna utoliko jest tako da su mogućnost prirodnog razvoja i mogućnost dijalektičke preobrazbe dva vida jedne mogućnosti rada moći koja je po sebi um a za sebe sloboda.

Univerzitet kao znanstveno-nastavna ustanova jest rad čovjeka-uma u istraživanju slobode kao svoga bitstva, izražavanja slobode kao svoga bivstva te proizvođenjem vlastitog svijeta radom slobode gdje se ono bitstveno ozbiljuje kao bivstveno da bi povijesno sebe iznegiralo kao bivstvo i time se vratilo u bitstveni početak i novi krug dijalektičkog hoda.

U u ovome radu za cilj sam postavio, čitajući spise *Spor fakulteta* Immanuela Kanta, *Predavanja o metodi akademiskoga studija* Friedricha Wilhelma Josepha Schellinga i *Samopotvrđivanje njemačkog univerziteta* Martina Heideggera, uvesti se i pripremiti za razumijevanje filozofijskog vida onoga što Kant i Heidegger nazivaju univerzitetom, a Schelling akademijom. Pod "uvesti se i pripremiti" podrazumijevam obrazovati u sebi kroz ovaj rad svoje viđenje ideje univerziteta s posebnim obzirom na temate Kantovog i Schellingovog spisa, ali iz prisutne perspektive suvremenog događanja univerziteta. Nju određuju aktualni problemi univerziteta koji se mogu svesti pod zajednički nazivnik interesnog ideološkog programiranja univerziteta u oblasti svrhe, organizacijske strukture i društvene uloge. Stoga je ono bitno čime će se ovaj rad baviti pojmovno određenje znanosti i znanstvene ustanove u Schellingovom spekulativnom mišljenju ideje, kritičko rasuđivanje što je kod univerziteta zbivanje ideje a što tek oruđe za ostvarivanje neke heteronomno određene svrhe kod Kanta, te temeljita preobrazba i rekonceptualizacija univerziteta kod Heideggera.

Za ovu temu odlučio sam se uslijed kroničnog nedostatka govora o ideji, a i o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti univerziteta uopće i u Hrvatskoj posebno. Za ilustraciju, unatoč kontinuiranim studentkim prosvjedima posljednjih nekoliko godina i temeljitoj preobrazbi našeg visokoobrazovnog sustava sukladno zahtjevima *bolonjske* reforme, naša akademska filozofija o ovoj temi šuti. Konkretno, u posljednjih dvadesetak godina objavljen je zbornik *Ideja univerziteta*, koji uz tekstove Immanuela

Kanta i Friedricha Josepha Schellinga koje obrađujem u ovom radu sadrži i predavanja Friedricha Nietzschea *O budućnosti naših obrazovnih ustanova*, te je objavljen zbornik izlaganja sa simpozija Matice hrvatske naslovljen *Čemu obrazovanje?: Razmatranja o budućnosti sveučilišta*. Prvi izbor i prijevod potpisuje akademik Branko Despot, a drugi urednički potpisuje prof. dr. sc. Damir Barbarić.

Uz to, jedini filozofski relevantan događaj bit će *XX. Dani Frane Petrića* koncem rujna ove godine, a čija je izborna tema *Ideja sveučilišta*. U tom kontekstu, moja lična motivacija za pisanje ovoga rada jest doprinos filozofskom govorenju o ideji univerziteta, uz najdublje nadanje da će filozofija, koja je odavno odabrala zašutjeti, odlučiti da progovori!

2. KANT

Prije svega, ovdje tematiziram vanjski ili formalni vid Kantove kritike univerziteta, koji se u spisu *Spor fakulteta* uzima za predmet rada kritičke moći uma kao konkretna ustanova. Kant svoja tri ranija spisa sabire u jedan svezak i raspravlja odnos dviju klasa fakulteta i precizno kritički ih određuje te utvrđuje formu i materiju njihovog spora. Svrha je Kantovog bavljenja doprinosu probitku znanosti "posredstvom visokoškolskog kolegija". (30)¹ Univerzitet koji Kant uzima za predmet svog kritičkog razmatranja za njega je objedinjena cjelokupna učenost u liku javnih učitelja, depozitara znanosti koji se udružuju u vrstu učenog zajedništva kojemu bi navlastito pripadala autonomija "jer o učenjacima, kao takovima, mogu samo učenjaci suditi". (33) Učenjaci bi pravo pristupanja toj zajednici stekli polaganjem doktorskog ispita kojim bi opravdali moć svojega znanja i sposobnost javnog podučavanja. Takva se ustanova, to jest univerzitet, dijeli u fakultete na osnovu mogućnosti djelovanja u korist interesa vlade. Ta podjela je na više fakultete - teološki, pravni i medicinski, i niži - filozofski, fakultet. U klasu viših fakulteta pripadaju fakulteti posredstvom kojih vlada sebi priskrbljuje najjači i najtrajniји utjecaj na narod te si stoga i uzima za pravo sankcionirati njihova učenja, dok je niži fakultet onaj čija je svrha u njemu samome kao briga za znanost samu. Budući da znanost nije stvar popularnog zanimanja, njegov utjecaj na narod je minoran te ga vlada prepušta samome sebi. (34-35)

Iako su viši fakulteti od vlade prepoznati kao instrumenti utjecaja na podaništvo, Kant smatra da oni sami nisu s tom svrhom i ustrojeni. Dapače, sva su umjetna ustrojstva, pa time i umjetno ustrojstvo univerziteta, izvedena prema nekom principu koji taman samo i leži u umu. Prema tome, organizacijsko ustrojstvo univerziteta ne ovisi o pukom slučaju, nego, u smislu svojih efekata, o prepoznavanju prilike za djelovanje na podaništvo od strane vlade. Vlada smjera djelovati na podaništvo s obzirom na tri dobrobiti: vječnu, građansku i tjelesnu. One se redom odnose na "unutrašnje misli i voljna htijenja", zatim na "držanje ponašanja podanika na uzdi zakona", te na osiguravanje egzistencije "jakog i brojnog naroda". (36) S druge strane, građanin važnost pojedine znanosti i fakulteta koji tu znanost naučava određuje prema onome što Kant naziva prirodnim instinktom, a zapravo je osobna korist i dobrobit. Od prvenstvene važnosti je za građanina zdravlje koje

1 U ovom poglavlju na Kantov tekst referiram brojem stranice u hrvatskom izdanju Immanuel Kant, *Spor fakulteta*, u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Globus, Zagreb 1991. Na ovakav način referiranja na predmetni spis odlučio sam se kako bih postigao to da udovoljim i metodološkom zahtjevu za provjerljivošću navoda i restriktivnoj preporuci Filozofskoga fakulteta Osijek da rad opsegom ne prelazi 20 stranica, a pritom da u tekstu uspijem obraditi maksimum onoga što smatram predmetno relevantnim.

mu osigurava liječništvo, nadalje nepovredivost privatne svojine o kojoj se brine pravo, a tek na koncu dolazi bogoštovlje s brigom za blaženstvo budućeg svijeta i to tek u slučaju, kako Kant ironično opaža, ako liječništvo zakaže. (36-37) Budući da ova klasa fakulteta ima znatan i bitan utjecaj, vlada sankcionira njihova učenja kako bi mogla zahtijevati apsolutnu poslušnost. Ova heteronomija ostaje na snazi bez obzira na moguće umsko izvođenje naučavanja viših fakulteta. Štoviše, prevladavanje sankcioniranog nauka putem uma predstavlja prekršaj prema autoritetu vlade i neprimjeren ulazak u oblast djelovanja nižeg fakulteta. (38)

Kako stvar stoji sa zabranjenim prevladavanjem sankcioniranog nauka putem uma Kant govori na primjeru nauka koje naučavaju tri viša fakulteta. Nauk što ga podučava teološki fakultet, odnosno pripadajući mu učenjak biblijski teolog nasljeđuje se iz Biblije. Tome je tako jer biblijski teolog nema što umski dokazivati predmetni nauk ukoliko je taj objavljen od Boga i kao takav historijski temelj naučavanja. (38) Ono historijsko naime ne pripada teološkom fakultetu nego "historijskom departmanu" filozofskog fakulteta. Odijeljenost teološkog nauka od javnosti uzrokovana je nerazumljivošću istoga za narod. Iz perspektive naroda govor o Bogu je isključivo stvar vjere i ukoliko bi se naučno govorilo o Bogu pred neobrazovanim narodom tad bi to odvelo narod u "nametljivo radoznalo mudrovanje i sumnju". (39) Povrh toga, ukoliko bi teolog u svome proučavanju umjesto Objave htio svojim umskim radom opravdavati Boga, tad bi preskočio "zid crkvenog vjerovanja i izgubio se na otvorenom slobodnom polju vlastitog prosuđivanja filozofije". (39)

Kod pravnog fakulteta također je na djelu osobita heteronomija u pogledu određivanja predmeta naučavanja. Učenjaci pravne struke svoja naučavanja pronalaze u zakonima "očuvanja Mojega i Tvojega u javno datom i s najvišeg mjesta sankcioniranom zakoniku" (39) pod imperativom otklanjanja ikakve sumnje u valjanost odredbi toga zakonika. Taj imperativ otklanjanja svake sumnje u pravednost odredbi zakonika proizlazi iz naravi zakonodavca koji svoj uged temelji na sputavanju podanika u slobodi suda o pravu i nepravu. (39) Ono što razlikuje pravni fakultet od teološkog jest trajnost predmeta naučavanja pod vidom trpnje vremena. Temelj nauka teološkog fakulteta nešto je nepromjenjivo i bar naizgled besmrtno poput Objave, dok je temelj naučavanja pravnog fakulteta ipak temeljen na promjenjivim odlukama zakonodavne moći države.

Medicinski fakultet stoji na razmeđi oblasti viših i nižeg fakulteta. S jedne strane i njegovi učenjaci su sputani od strane heteronomne zakonodavne moći, ali samo pod obvezom poštivanja nametnutih im propisa ponašanja. S druge pak strane, konzekventno nemoći heteronomne zakonodavne moći da propiše naučavanja u znanstvenom polju za koje nije obrazovana, a u sklopu s njezinim interesom da se

osigura snaga i brojnost naroda radom lječništva, u proizvodnji nauka po kojem će lječnici biti obrazovani naučnici medicinske struke u potpunosti su slobodni. (41) U opreci s razredom viših fakulteta stoji niži fakultet, takav razred univerziteta koji se bavi onom oblašću znanosti u kojoj ne postoje naučavanja koja su "na zapovijed nekog starješinstva uzeta za putokaz". (41) Formalna opreka koja stoji između dvaju razreda univerziteta sastoji se u uporabi uma koji Kant za svrhu ove rasprave definira na sljedeći način: "Možnost pak da se prema autonomiji, tj. slobodno (primjereno principima mišljenja uopće) sudi, naziva se um." (42) Sukladno tome i realnoj političkoj situaciji, filozofski fakultet može po zapovijedi vladara preuzeti nekakav praktički nauk, ali ga s obzirom na svoju upotrebu uma ne mora prihvaćati za istinit objektivno i subjektivno. Ukoliko bi prihvatio zapovijedeni nauk kao objektivno i/ili subjektivno istinit, filozofski fakultet bio bi u proturječju sa svojom navlastitom zadaćom "da jamči za istinu naučavanja". (42)

Opreka između nižeg i viših fakulteta pokazuje se kao ključni moment očuvanja žive sveze univerziteta kao realno egzistirajućeg bića znanosti i znanosti kao idealno formiranog bitka univerziteta. U napetosti između rada nižeg fakulteta za istinu i rada viših fakulteta za korist uobličuje se briga za utemeljenje univerzitetskih naučavanja u znanosti. Ta se briga nižeg fakulteta proteže kroz sva polja znanosti što je vidljivo iz samog njegovog ustroja u departman historijskih spoznaja: povijest, zemljopis, jezikoslovlje i humanistika sa svim prirodznanstvenim spoznajama, te departman čistih umnih spoznaja: čista matematika i filozofija, metafizika prirode i ćudoređa. (42) Ono što niži fakultet uzima u ispitivanje i kritičko razmatranje on uzima iz motiva probitka znanosti jer bi u suprotnom moglo doći do osiguravanja viših fakulteta u danim im pozicijama pa posljedično i do despotskog zapovijedanja posredstvom naučavanja, a u svrhu koristi. (43)

U oblasti napetosti odnosa nižeg i viših fakulteta nužno dolazi do spora. Nastali spor, po vrsti, može biti "protivzakon" ili "zakonit". Razliku između ovih dvaju vrsta spora čini to tko se u osporavanje upušta, što naznačuje i razliku u svršnom uzroku sporenja ovisnu o tome ishodi li spor iz rada i svrhe višeg razreda fakulteta ili iz rada i svrhe nižeg fakulteta. Spor koji Kant naziva protivzakonom je javni spor mnoštva mnijenja, a njegova protivzakonost može biti sadržana u materiji spora, gdje se javno spori oko stava oko kojega nije dopušteno sporiti se, ili u formi, gdje se spor ne vodi objektivnim stvarima [uma] nego subjektivnim stvarima [nagnuća]. Način vođenja takvog spora je prisiljavanje ili podmićivanje protivnika u sporu na pristajanje uz svoje stajalište. (44)

Protivzakon spor viših fakulteta s nižim fakultetom vodi se oko pitanja utjecaja na narod, a za koji se smatra da se moć utjecaja zadobiva ne znanjem nego moći da se narod uvjeri da se može najbolje

promicati njegovu sreću. Sreća naroda, iz perspektive prirodnog instinkta, može ležati u jamstvu uživanja u zdravlju i dugom životu, nadalje u sigurnosti u pogođu privatne svojine te na koncu blaženstva nakon smrti. (44) S obzirom na utemeljenost svoga rada u autonomiji praktičnog uma, niži fakultet po ovim pitanjima suprotstavlja se demagoškom zavođenju naroda od strane učenjaka viših fakulteta. Ovi učenjaci viših fakulteta uvjeravaju narod da ga mogu dovesti do kojeg od tri navedena cilja bez obzira na život koji narod vodi. (45) Učenjaci nižeg fakulteta pak naučavaju da je za postizanje triju svrha viđenih iz perspektive prirodnog instinkta potrebno živjeti pošteno, ne činiti nepravdu i ponašati se s mjerom. (46) Budući da viši fakulteti imaju u uvjeravanju bolje rezultate, vlada u svrhu utjecanja na podaništvo sankcionira njihova naučavanja. Time vlast optira za bezakonost samu kao princip zakonodavstva univerziteta. Ovim izborom i vlada ulazi u spor s nižim fakultetom birajući nagnuće ispred uma. (46) Zakoniti spor između dvaju razreda fakulteta polazi od osobitosti nižeg fakulteta da svoj rad temelji u autonomiji uma i iz toga proizlazećeg prava da preispituje učenja pripadnika onog razreda univerziteta koji svoj rad, usko u svezi sa svojim predmetom i svojom svrhom, temelje u nekoj koristi. Iako su naučavanja viših fakulteta nužno dopuštena za javno izlaganje od strane vlade, nižem fakultetu mora uvijek biti u vidu vladina svrha utjecanja na narod koja u bitnome određuje sankciju pojedinog učenja. Stoga istina naučavanja viših fakulteta, i u vidu utemeljenja naučavanja i u vidu utemeljenja viših fakulteta mora biti dostupna nižem fakultetu da ju "u punoj slobodi i javno ispituje". (46-47)

Da bi u okviru zakonitog spora niži fakultet ostvario svoju svrhu on mora (a) historijski konstruirana naučavanja ispitivati u oblasti izvora naučavanja s obzirom na njihvu preporučenu svetost, (b) racionalno konstruirana naučavanja ispitivati u procjenjivanju umnog razloga njihovog iznošenja te procjenjivati jesu li ti razlozi tehničke ili moralno-praktičke naravi, te (c) javno ispitati i ocjeniti te svesti na pojam estetski konstruirano naučavanje koje ne počiva na niti nudi objektivni princip, nego je tek subjektivno valjano. (47) Okvir zakonitog spora formiraju četiri načela: (I) spor treba biti otklonjen pravosnažnom presudom uma; (II) spor nikada ne može prestati i filozofski fakultet na njega uvijek mora biti spreman; (III) spor nije na uštrb ugleda vlade jer se vodi unutar zajednice učenjaka bez prisustva neukog građanstva; (IV) spor može supostojati s jednodušnošću zajednice učenjaka i maksimama čije slijeđenje vodi k stalnom napredovanju dvaju razreda fakulteta i priprema oslobađanje od ograničenja slobode javnog suda koje [ograničenje] postavlja vlada htijenjem utjecaja na narod. (47-48) Iz tako postavljenog spora među razredim fakulteta trebala bi proisteći posljedica da niži fakultet preuzme utjecaj na vladu te ju tim utjecajem vodi ka pronalasku boljeg sredstva za postizanje svojih

svrha nego što je apsolutni autoritet. Također, iz naravi zakonitog spora pokazuje se i to da se ne radi o sporu krajnjih nakana, nego upravo o nužnom sporu za bivstvovanje univerziteta u skladu sa svojom idejom. Ni u kojem pogodu univerzitet ne može biti bez da se dopusti onom razredu univerziteta koji za predmet i svrhu ima znanost samu da javno iznos nedoumice u svezi rada onog razreda univerziteta koji znanost ima tek kao sredstvo za ispunjenje svrhe koja se sastoji u zadobivanju koristi.

3. SCHELLING

Schellingov spis *Predavanja o metodi akademijskoga studija*, načinjen prema predavanjima koja je održao ljeta 1802., podijeljen je u četrnaest predavanja. Od toga, prva se tri redom odnose na apsolutni pojam znanosti, znanstveno i čudoredno određenje akademija i prve pretpostavke akademijskog studija, četvrto se odnosi na studije čiste znanosti uma – matematiku i filozofiju, osmo se predavanje odnosi na historijsku konstrukciju kršćanstva, a posljednje se predavanje odnosi na znanost umjetnosti u odnosu na akademijski studij. Preostalih osam predavanja tematizira studij filozofije s obzirom na suprotstavljanje mu iz pozitivnih znanosti i uobičajene prigovore, zatim na studije teologije, historije i prava, fizike, kemije i medicine, te znanost prirode (*die Naturwissenschaft*) i organsku prirodnu nauku (*der organischen Naturlehre*).

Već iz vanjske strukture sadržaja spisa uočljivo je da Schelling nasljeđuje poznatu mu organizacijsku shemu visokoškolske ustanove za koju je karakteristična podjela u četiri fakulteta: filozofski, teološki, pravni i medicinski². Ono što razlikuje Schellingovu shemu od poznate sheme koju iznosi Kant u prvom odsjeku spisa *Sporu fakulteta* jest uvođenje [spekulativne] znanosti umjetnosti koja se ranije ne nalazi u okviru visokoškolske ustanove. Kod Schellinga je ona potrebna kao realni parnjak filozofiji [koja je vezana uz polje onog idealnog]. Između filozofije koja se bavi idealnim i znanosti umjetnosti koja se bavi realnim ostvaruje se u punom smislu³ indiferencija koja je analogna identitetu onog Idealnog (Bog) i onog Realnog (Bitak ili Priroda). Na spektru koji se prostire između filozofije i [spekulativne] znanosti umjetnosti smještaju se ostale znanosti od onih čvrsto vezanih uz idealne koncepte i apstraktne općosti (npr. matematika) do onih vezanih uz realno egzistirajuća bića

2 Usp. Immanuel Kant, *Spor fakulteta* u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Globus, Zagreb 1991., str. 34-42

3 Usp. 14. predavanje

(npr. medicina).

Smatram da kod Schellinga postoje tri koncepta za koja se može reći da su osnovni koncepti zasnivanja visokoškolske ustanove znanstvenog karaktera. To su (a) koncept praznanja [kao uvjet mogućnosti svakog znanja], (b) koncept apsolutne znanosti - filozofije [koji sa subjektivne strane obrazuje za zor organske cjeline znanosti, a s objektivne strane omogućuje organizaciju cjeline znanosti u znanstvenu ustanovu] i (c) koncept identiteta znanja i djelovanja [koji je paradigma za realno zbivanje rada čovjeka u znanstvenoj ustanovi].

a) Praznanje (*Urwissen*), za koje Schelling koristi i izraz ono Jedno (*das Eine*) je ideja "po sebi samome bezuvjetnog znanja, koje je naprosto samo jedno i u kojemu je svo znanje također samo jedno" (132)⁴ ili "znanje svega znanja" (132) te pretpostavka svakog znanja uopće. Takva je, po Schellingu, pretpostavka nemisliva bez prihvatanja "da je istinsko *idealno* jedino i bez daljnjeg posredovanja i istinsko *realno* i izvan dotičnog ništa drugo" (132) što je, smatra, čak i filozofijski nedokazivo. Ono što je uvjetovano tim identitetom jest znanstvenost znanosti. I to sa strane forme praznanjem, jer je svako ljudsko znanje njegova paslika (odraz lika, dakle, oblika = forme), a sa strane sadržaja u smislu da ono što se zna pripada idealitetu, a spoznaje se na osnovu realnog ostvarenja onog idealnog. Dakle, forma znanja je njegovo *što?*, a sadržaj znanja je ono *o čemu?*.

Praznanje je bitno samosvršno u opreci sa svrsishodnošću vremenitog (mehanički, vremenski i kauzalno uvjetovanog) znanja i djelovanja (134, 136). Mjesto praznanja u arhitekturi cjeline svega je u idealitetu onog Apsolutnog u identitetu ideje i bitka. Identitet ideje (Bog) i bitka (ili prirode) zbiva se kružno. Elementi tog kružnog kretanja koje bih provizorno nazvao *krugom zbivanja cjeline svega* jesu (I) ideja kao ono idealno, (II) bitak kao ono realno, (III) kretanje od ideje u smjeru bitka ili obrazovanje bitnosti ideje u posebnu formu realnog i (IV) kretanje od bitka prema ideji ili razrješenje forme posebnosti u bitstvenu općost. Tako shvaćena cjelina svega, uz naglašavanje identiteta idealnog i realnog u prvom od predavanja, Schellingu će poslužiti kao paradigma po kojoj se treba zbivati i znanost i rad čovjeka u znanstvenoj ustanovi.

b) Drugi je od koncepata kojima se u Schellingovim *Predavanjima* zasniva visokoškolska ustanova

4 U ovome poglavlju na *Predavanja o metodi akademijskoga studija* referiram se brojem stranice prema hrvatskom prijevodu F. W. J. Schelling, *Predavanja o metodi akademijskoga studija* u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Globus, Zagreb 1991.

znanstvenog karaktera koncept apsolutne znanosti i srodne joj cjeline znanosti. Nužnost koncepta apsolutne znanosti slijedi iz očite namjere da se znanost utemelji prema vječnoj ideji, a ne prema prolaznim svrhama nekih znanosti stranih entiteta poput npr. države ili građanskog društva. Upravo nasuprot tome, Schelling nagašava da je zadaća znanosti da usred vremena u kojem egzistira "porodi vječnost" putem uma. (138) Smjeranje ka porađanju vječnosti jest nastojanje da se u realitet preslika identitet idealnog i realnog, vodeći računa o ranije spominjanim karakteristikama zbivanja u realitetu (vremenitost, mehanicizam, sukcesivnost).

Da bi preslikavanje idealiteta u realitet (tj. obrazovanje bitnosti ideje u posebnu formu realnog) bilo moguće potrebna je takva znanost koja će svojom metodom zahvatiti i izraziti pojedinačne forme znanja i posložiti ih u cjelinu. Toj potrebi odgovara filozofija sa svojom dijalektičkom metodom koja se sastoji iz refleksije posebnih [realnih] formi praznanja i spekulativnom izrazu koji ujedinjuje posebnosti u cjelinu. (171-172) Nužno je uz ovakvu ulogu filozofije da se u njoj susreću i razrješuju sve opreke posebnih znanosti koje proizlaze iz njihovih perspektiva suženih prema predmetu koji istražuju. Prevladavanje tih oprečnih perspektiva u filozofiji ispunjenje je zadaće koja joj se na početku daje, a Schelling ju formulira kao "uzdizanje do [filozofijski obrazovanog] zora organske cjeline znanosti". (131)

Uzevši u obzir da osim suženih perspektiva pojedinačnih znanosti namjeri zasnivanja visokoškolske ustanove znanstvenog karaktera preslikavanjem kruga zbivanja cjeline svega iz idealnog u realno na putu stoje i drugi faktori, uzimanje filozofije na način koji sam upravo opisao za moment indiferencije organske cjeline znanosti omogućuje autonomiju znanosti i njezine ustanove. Prepreke koje Schelling navodi poimence su *disharmonija ideje i zbiljnosti u građanskom društvu*, *kruhonosnost* koja je zauzimanje prema znanosti takvog odnosa u kojem je ona puko sredstvo za ostvarivanje nečijeg cilja, ali i tendencije da se obični rezon uzdiže kao moć apsolutne prosudbe. Ove prepreke proizlaze prvenstveno iz konstituiranja svakodnevnog života pojedinačnim iskustvima suprotstavljenima duhu cjeline. (144) Filozofija, kojoj takvi nazori ne pripadaju, *otuđuje* znanost iz konstelacija svakodnevnog života i objektivno uspostavlja organsku cjelinu znanosti u "vanjskoj organizaciji univerziteta". (156)

c) Treći je koncept kojim se zasniva visokoškolska ustanova znanstvenog karaktera identitet znanja i djelovanja. Njime se također subjektivno uspostavlja organska cjelina znanosti. Ovaj identitet u cjelini *Predavanja* realno izražava idealni *krug zbivanja cjeline svega*. Kao svoje istaknute točke on ima (I) znanje kao idealni pol i (II) djelovanje kao realni pol. Znanje se u ovom identitetu definira kao javljanje

realiteta u idealitetu, a djelovanje kao javljanje idealiteta u realitetu. Znanje se ostvaruje (III) pretvaranjem realiteta u idealitet koje se dovršava putem uma, a djelovanje (IV) preobrazbom idealiteta u realitet. (135-136)

Kod uvjetno rečeno odnosa znanja i djelovanja govori se o identitetu, a ne o indiferenciji kao kod filozofije zato jer Schelling tvrdi da znanje i djelovanje nisu oprečni ni na koji način. Primjerice, u objektivnoj organizaciji organske cjeline znanosti nužna je suprotstavljenost perspektiva različitih znanosti s obzirom na isti predmet. Međutim, sa subjektivne strane ustanovljavanja iste organske cjeline fokus je na subjektu, koji je za svaku znanost, da bi bila znanošću prema ranije ustanovljenim kriterijima, isti. U suprotnom, dakle ako se znanost subjektivno ne konstituira iz zora organske cjeline znanosti, bezuvjetna težnja za znanjem prestaje biti svrhom znanosti i znanost ostaje otvorena za najrazličitije instrumentalizacije u vanznanstvene svrhe.

Jedna je od zadaća filozofije, kako Schelling smatra, da upravo ovaj identitet znanja i djelovanja osvijesti kod članova akademske zajednice kako bi ih odriješila jednostranosti uvjetovanih iskustvenom konstitucijom svakodnevice i njezinim partikularnim svrhama, ponajprije zahtjevom za korisnošću koji se, a pogotovo danas, naglašava kao vrhunska svrha čovjekova rada. U tom su smislu predavanja koja je Schelling držao ljeta 1802. u Jeni primjer u kojem se izražava identitet znanja i djelovanja realno: filozof istražuje ideju sveučilišta da bi o njoj postigao znanje koje potom predaje, subjektivno ga ostvarujući, s nadom da će u svojih slušača probuditi ideju znanosti i objektivne organizacije visokoškolske ustanove znanstvenog karaktera. Da bi Schellingovi stavovi iz *Predavanja* bili razumljiviji, smatram da je korisno uputiti se i u njegov spis *Prikaz mogega sistema filozofije* i to iz najmanje sljedeća dva razloga: kao prvo, tekst je *Predavanja* umnogome odriješen izvoda brojnih stavova; kao drugo, *Prikaz* je napisan godinu dana ranije te stoga smatram da ga se može uzeti kao osnovu za razjašnjavanje nekih stavova iz *Predavanja*. Primjerice, u *Predavanjima* Schelling ne definira um iako, među ostalim, spominje čovjeka kao *umno biće uopće*, zatim *filozofiju kao čistu znanost uma*, ali i definira znanje objašnjavajući proces spoznaje kao dovršen *putem uma*.

U *Prikazu* Schelling identitet, pojam koji u *Predavanjima* koristi, određuje kao "najviši zakon za bitak uma, i budući da izvan uma ništa nije, za sav bitak".⁵ Umom Schelling naziva "apsolutni um (...)" kao totalna indiferencija onog subjektivnog i objektivnog".⁶ Nadalje, Schelling tvrdi da se do uma (tj. umnosti) dopiyeva na način da se izvrši refleksija onoga "što se u filozofiji postavlja između

5 F. W. J. Schelling, *Prikaz mogega sistema filozofije*, u: F. W. J. Schelling, *O bitstvu slobode*, [izb. i prev. Branko Despot], cekade, Zagreb, 1986., str. 78.

6 Isto, str. 77.

subjektivnoga i objektivnoga",⁷ tj. da se apstrahira "od onoga tko misli".⁸ Na taj se način događa, tvrdi Schelling, to da se um prestaje shvaćati puko subjektivno ili objektivno, već zadobiva svoje mjesto kao moment indiferencije onog subjektivnog i onog objektivnog izvan koje [indiferencije] nema ničega, što je preformulacija uvodne definicije uma kao apsolutnog. Iz ovog određenja uma slijedi i određenje filozofije koje će se pokazati značajnim za razumijevanje Schellingovih razmatranja ideje sveučilišta. U *Prikazu* se stajalištu apsolutnog znanja iz *Predavanja* nalazi sukladnom odredba naravi filozofije takve da "potpuno ukine svako jedno-za-drugim i jedno-izvan-drugog",⁹ to jest da se ne obazire na mehanički i vremenski uvjetovane pojavnosti, već da iz spektra raznorodnih pojava u polju onog realnog započne kretanje prema poimanju neke stvari kakva je po sebi. Kako će primjetiti u *Predavanjima* objašnjavajući razliku između *apsolutnog* i *vremenitog* znanja, *vremenito znanje [i djelovanje]* jest sukcesivno dok *apsolutno znanje* nije svodivo ni na kakvu linearnost očitovanu u sukcesivnim mijenama stadija razvoja znanosti ili u sukcesivnom razvoju znanja o nečemu. (136) Indiferencija subjektivnog i objektivnog koja u *Prikazu* označava nadilaženje partikularnosti koju sa sobom nose perspektiva subjekta znanstvenog spoznavanja koliko i egzistencijalnost objekta znanstvene spoznaje pokazuje se višestruko važnom za zasnivanje i znanosti i znanstvene ustanove univerzalističkog karaktera. Na koncu, korisno je uputiti se i u uvide Nectariosa Limnatisa koji tvrdi da kod Schellinga nema apsolutnog i definitivnog odricanja od iskustvenog, već da se iskustveno Mnoštvo uzima kao relevantan predmet znanstvenog istraživanja, i to kao takav od kojeg znanost može polaziti.¹⁰ No, mora se dodati i da je za Schellinga iskustveno Mnoštvo prihvatljivo tek kao ono što treba biti znanstveno prevladano, u smislu da znanost polazi iz polja empirijskog realiteta, u kojem obitavaju mnoga pojedinačna [bića], prema idealitetu, u kojem obitava ono opće i apsolutno. Dospjevajući u idealitet znanost zahvaća opreku posebnog i općeg čime joj je moguće prepoznati opće u posebnom i posebno u općem i na taj način izraziti njihovu indiferenciju.

Dakle, kod Schellinga se predmet znanosti se ne reducira na svoju pojavnost zahtjevom za objektivnošću znanosti, nego se prihvaća u proces znanstvenog saznavanja u svojoj cjelovitosti koja podrazumijeva i njegovu ideju i njegovo realno ostvarenje. Time se, smatram, predmet znanstvenog istraživanja emancipira od moguće *nevažnosti* u konstelacijama svakodnevnog života¹¹ jer kada mu se

7 Isto

8 Isto

9 Isto

10 Usp. Nectarios G. Limnatis, *German Idealism and the Problem of Knowledge: Kant, Fichte, Schelling, and Hegel*, Springer, 2008., str. 139-140

11 za Schellingovo shvaćanje svakodnevnog uobičajenosti usp. F. W. J. Schelling, *Predavanja o metodi akademiskoga*

prida znanstveni pojam njegova bitna obilježja budu uklopljena u cjelinu svega znanja odrješenu nebitnoga.

4. HEIDEGGER

Prethodno.

Ne želeći se u ovom radu baviti suđenjem (o) Heideggerovom političkom angažmanu, za razumijevanje njegove rektorske poruke korisno je prethodno se upoznati s uvidima nekih od autora koji su se bavili vezom između Heideggerove filozofije i njegovog optiranja za nacionalsocijalizam.

Jedan od Heideggerovih učenika, Karl Löwith, kaže:

*bilo bi neprikladno iskritizirati ili odriješiti krivnje njegovu političku odluku bez da se u obzir uzmu sami principi heideggerijanske filozofije. Nije Heidegger taj koji je, optirajući za Hitlera, bio u nesporazumu sa samim sobom, već su, naprotiv, oni koji ne mogu shvatiti njegove postupke ti koji nisu uspjeli da ga razumiju.*¹²

Richard Wolin smatra da je u naše vrijeme nemoguće poricati da Heideggerova veza s nacizmom nije bila nikakav *brak iz koristi* nego da se radi o djelovanju iz logike Heideggerove filozofije. Kako navodi, Heideggerova veza s nacizmom motivirana je potencijalom da nacizam kao narodni pokret započne veliku duhovnu obnovu njemačkog tubitka kao protuteže evropskom dekadentnom nihilizmu. Naime, Heidegger je poznat po oštroj kritici moderniteta: smatra da modernu filozofiju, politiku i umjetnost karakterizira suvišak subjektiviteta. Tako je po Heideggeru filozofija nakon Descartesa reducirana na puku epistemologiju suženog pogleda, politika je tek liberalizam koji uzima atomiziranog, na sebe ograničenog individualca kao referentnu točku, a umjetnost u razdoblju od romantizma do *l'art pour l'art* je dekadentno autoreferentna. Ovakvo stanje je neprihvatljivo zbog nemogućnosti da se, analogno grčkom duhu, proizvede istinsko zajedništvo naroda.¹³

Iz takvog poimanja slijedi imperativ egzistencijalnog utemeljenja naroda. Pitanje bitka (*Seinsfrage*) je po Heideggeru neraskidivo vezano uz sudbinu Evrope, a sposobnost da se uopće formulira pitanje bitka je druga strana sposobnosti prevazilaženja suvremene povijesne krize. Evropa je iz Heideggerove

studija u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Globus, Zagreb 1991., str. 142, 152-153 i 164-166

12 Citat prema Richard Wolin, *OVER THE LINE: Reflections on Heidegger and National Socialism*, u *The Heidegger Controversy: a critical reader*, MIT Press, 1998., str. 1.

13 Usporedi *Isto*, str. 5-8

perspektive mjesto odluke o sudbini svijeta na razmeđu rasapa i ukorjenjenja, a središte odluke o sudbini Evrope je pak povijesni tubitak Njemačke.¹⁴ Stoga Heidegger pronalazi nacionalsocijalizam i *Führerstaat* kao adekvatan način povratka idealiziranoj slici grčkog polisa i uspostavljanja herojskog etosa samoprevladavanja nihilizma. Svoju ulogu, po Pöggeleru, on vidi u tome da nacizam filozofski odredi, odnosno da vodi Vođu.¹⁵

Stoji naslov: Samopotvrđivanje njemačkog univerziteta¹⁶

A) Što jest *samopotvrđivanje*? Potvrditi kao ovjeriti valjanost čega i u drugom koraku nastavljati to ovjereno kao takvo i na taj način naspram drugih mogućih bivstvenih oblika. Označava valjanost forme i nadmoć nad drugim formama. Naizgled bezvrijedna i beznačajna kvalifikacija, po sebi odriješena dileme ili upitnosti jer se po sebi ne određuje sama ničim osim sobom kao činom u nekoj formi. Kriterij vrednovanja ili potvrđivanja leži u njegovom sadržaju, dakle u drugom od same forme, ali čime se forma negativno dijalektički preobražava.

A') Samo-potvrđivanje prednjim elementom složenice ukazuje na čin koji potvrđivano biće čini samo, sa sobom, po sebi, te u sebi. Kao takvo, ono se odvija u okružju određenom autonomijom. Za Heideggera, samopotvrđivanje je shvaćanje povijesnog bitka naroda i same države i kao takvo bit opstanka, odnosno tubitka, u horizontu kojeg se određenja mora onda poimati bit političkoga.¹⁷ Gledajući unaprijed: na čemu se temelji pravo da se samome sebi propisuje zakon? Iz onoga što nalazimo u ranijim poglavljima ovoga rada, koja tematiziraju spise Kanta i Schellinga, pravo zakonodavstva kao autonomija uzima se iz ustroja i utemeljenja univerziteta u čistome umu, po čistome umu i sa čistim umom. Dublji korijen svakako bi se morao pronaći u Kantovom etičkom nauku kojim dominira upravo autonomija. Od tamo se preuzima pravo čistog uma osposobljenog za praktičko djelovanje da sam sebi propisuje zakon.

A'') Uz autonomiju Heidegger veže samovladu/samoupravu (*Selbstverwaltung*) koja za njega u

14 Usporedi *Isto*, str. 10.-14.

15 Usporedi *Isto*, str. 3.

16 Napomena: Heideggerov tekst navodim prema Martin Heidegger, *Samopotvrđivanje njemačkog univerziteta*, u: Martin Heidegger, *Rektorski govor*, prevela i protumačila Dunja Melčić, MH Zagreb, 1999.

17 Goran Grečić, *Politička instrumentalizacija države u Heideggerovu tumačenju Hegela. Obrana Hegela, Politička misao*, god. 47, br. 3, 2010, str. 68-69

ovom spisu znači "da sami sebi postavimo zadaću i sami [sebi] odredimo put i način njezina ozbiljenja, da bismo sami u njemu bili onim što trebamo biti", (5) pa se postavlja pitanje "Možemo li to uopće znati bez najpostojanijeg i najstrožeg samopromišljanja?" i odmah odgovara da se takvo samopromišljanje zbiva u snazi »samopotvrđivanja njemačkog univerziteta". (6)

Što je samopromišljanje kao takvo? - Samosvijest? - Sebe znanje? - Um koji samoga sebe [sebi] pred-meće i podvrgava svojoj čistoj promatračkoj moći?

Samo-pro-mišljati? Sam sebe kroz mišljenje raz-otkrivati pred samim sobom. Sebe znati jest ujedno sebe usmrтити kao okončati jednu neznanu, lutajuću egzistenciju, odnosno dovesti u mir zaustavljanjem tog svog kretanja u oblasti bivstvenog. S druge strane, u drugom vidu pod svjetlom istog mišljenja u analogiji s dovođenjem u mir jest čin ujedno s usmrćivanjem - ponovno rađanje. To rađanje na način njegovog omogućavanja. Ono što jest umireno, potvrđeno, to jest stabilno, inertno, takvo da je spram takvoga moguće orijentirati se. To ustaljenje omogućava kretanje – od ustaljenog u njegovu egzistencijalnu transformaciju u ono novo – ono drugo-od. Svrha samopromišljanja mišljenoga kao ujedno sebe usmrćivanja i porađanja jest osposobljavanje uma da uvijek ujedno s bitkom i jest i nije. To ujedno pribivanje-odbijanje bitka jest pod praktičkim vidom egzistencije moć odrugovljenja od konstitutivnih faktora puko ljudske egzistencije kao što su historijska nužnost, sila neukroćenog kapitala, religijska pripadnost, etnicitet, klasna pripadnost itd. U momentu odrugovljenja um se od tih nužnosti emancipira na negativan način. To jest, izuzima tu nužnost iz reda konstitutivnosti svoje egzistencije. Podjednako, um se odrugovljuje i od historijski konstruirane znanosti. Korak negativnog oslobađanja uma od nužnosti logički je korak prije pozitivnog oslobađanja uma za sebe. Negativno oslobođeni um biva osamljen usred obasti bitkovnoga sam sa sobom s težnjom da se sam sebi predmetne. U momentu osam-[osta]-ljenja sam sa sobom ispred sebe, um hoće sebe-ispred ogledati u sebe. Tim htijenjem sa svrhom sebe-znanja zbiva se pozitivna sloboda (autonomija) uma u sebi sa sobom za sebe. Kada um koji sebe-ispred uzima sebi za predmet spekulacije onda on sebe misli u najvišoj potenciji idealiteta koja kao bitak tek može da bude realitet. U apstrakciji od realnog i faktičkog pojavljuje se mogućnost proizvodnje projekta [umnog] realiteta znanstvenim radom. Odrugovljenje, spekulacija i projektiranje dijalektički su koraci samopromišljanja univerziteta u umu i umom koji ga utemeljuje i po tome radni vid njegove autonomije.

B) I otkriva se ono bitno naslova govora: njemački!

Njemački univerzitet važi nam kao visoka škola koja iz znanosti i znanošću na odgoj i stegu uzima vođe i čuvare sudbine njemačkoga naroda. (6)

Njemački, nasuprot svega bića i nasuprot svijeta, sudbinski određen za novi svjetski poredak. U suprotstavljanju s drugim od sebe u bitnome da njemački bitak ozbilji probudivši ga / izvevši ga iz skrivenosti u mirovanju. Sva nakana Heideggerove rektorske službe, kako se pokazuje iz ovoga što on sam izgovara, jest potvrditi njemački univerzitet u njegovoj njemačkoj biti za svrhu ispunjenja njemačke sudbine po sili povijesno-duhovne nužnosti. Za taj cilj, kaže Heidegger: "znanost mora postati temeljnim događajem naše duhovno-narodne egzistencije." (9) Ono što je indikativno za Heideggerovu misao, a što on sam eksplicitno ne navodi u ovom tekstu, jest problem razasutosti njemačkog narodnog bića, a čijem Heidegger rješavanju neupitno teži. Može se bez ustezanja povući paralela između Heideggerovog stava da "iz istinske i zajedničke ukorijenjenosti u biti njemačkog univerziteta budi se i jača sljedbeništvo i nastavnika i učenika." (5) i nacionalsocijalističke krilatice *Ein Volk, ein Reich, ein Führer* upravo u tom smislu [usustavljanja njemačkog narodnog bića po sili nužnosti u svrhu ostvarenja sudbine kao homogenog, čvrstog i ustrajnog u sljedbeništvu spram svog vodstva]. Kako navodi Marion Heinz, Heidegger legitimira *Führerstaat* mišlju da bitak vođe obuhvaća povijesnu istinu tako da preoblikovanjem pojedinačne volje proizvodi političku zajednicu takvu da cjelokupnom bitku daje novi smisao. Štoviše, Heidegger ide tako daleko da pojedinac potvrdivši Fuehrerovu volju pronalazi najviše određenje vlastite biti kao usklađivanja svoga povijesnoga i političkoga bića. Dakle, takvim dolaskom do povijesne istine svoje egzistencije se proizvodi istiniti oblik političke zajednice.¹⁸ "Odgoj i stega vođa i čuvara sudbine njemačkog naroda" nije ništa drugo doli način proizvodnje stanja identiteta onoga što se predstavlja kao povijesno-duhovna nužnost i ovdje jest idealna supstanca njemačkog naroda i ono što jest njemački narod kao biće njemačkog naroda obrazovano pod vidom nužnosti bitka njemačkog naroda. Proizvodnjom tog narodnog bića po slici predstavljenog bitka naroda iznosi se povijesno-duhovnom nužnošću konstruirana predstava bitka njemačkog naroda na vidjelo u vidu egzistencije s naglaskom na rad tog narodnog bića na ispunjenju svoje sudbine i bivanje kroz osobiti odnos spram supstance svoga bitka – povijesno-duhovne nužnosti. Ta se proizvodnja zbiva pukom tehničkom preinakom posredstvom obrazovanja, koje kao takvo jest osposobljavanje bitka čovjeka za realno egzistirajuće biće čovjeka. Ovdje se radi o lažnom obrazovanju

18 Marion Heinz, *Narod i vođa: istraživanja Heideggerova seminara o biti i pojmu prirode, države i povijesti (1933/1934)*, u: *Anali hrvatskog politološkog društva*, br. 6., 2009, str. 106.-107.

budući da ne postoji mogućnost da se bitak koji valja osposobiti misli dok se na putu mišljenja priječi nepremostiva povijesno-duhovna nužnost kao nešto neupitno.

Tako egzistirajuće narodno biće jest osposobljeno/sposobno za ispunjenje sudbine koju mu predstavlja povijesno-duhovna nužnost. Ispunjenje sudbine zahtijeva rad narodnog bića. Ono, kako bi bilo sposobno za rad na ispunjenju sudbine, mora za taj rad biti osposobljeno i tu se otkriva uloga koju za njemački narod ima njemački univerzitet. Da bi se to predočilo, uzmimo uvjetno moguću sliku neobrazovanog narodnog bića kao rasulo raznovrsnih jedinki, perspektiva, svrha i utjecaja, koje su uzajamno povezane tek labavim vezama egzistencije u zajedničkom političko-ekonomskom okviru slabe njemačke države međuratnog razdoblja. Analogijski je vrlo lako povezati Heideggerov univerzitetski projekt i Hitlerov politički projekt već prepoznavanjem Heideggerovog mišljenja nužnosti i sudbine kojima se pridaju atributi povijesnosti i duhovnosti, čime zadobivaju objektivno i univerzalno važenje i autoritet. Kao objektivne, nužda i sudbina postaju neupitne, a podvrgavanje njihovoj sili bespogovorno. Spram objektivne sile nužnosti povijesno-duhovne egzistencije njemačkog naroda, svaka subjektivna nužda ili svrha (odn. sudbina) postaje bezvrijedna pod vidom općosti, a njezino bivanje nezaštićeno od nastupanja moći, koja ima za ispuniti sudbinu naroda.

Pod ovim svjetlom razjašnjava se svrha znanosti i univerziteta kako ju Heidegger postavlja u času nastupanja na dužnost rektora Univerziteta u Freiburgu 1933. godine. Znanost treba da bude proizvodno mjesto svijesti i znanja o povijesno-duhovnoj nužnosti te metode ispunjenja nužnošću nametnute sudbine. Univerzitet kao ustanova koja u sebi objedinjuje znanost i obrazovanje ovdje nesumnjivo zadobiva ulogu izvršitelja rada za osposobljavanje njemačkog naroda za sljedbeništvo spram svoje povijesno-duhovne nužnosti i htijenje svoje sudbine. Način na koji se taj rad zbiva Heidegger nekoliko puta postulira kao uzimanje na odgoj i stegu vođa i čuvara njemačkoga naroda. Pored kvalifikativa *njemački*, ono *univerzitet*, pa samim time i odgoj i obrazovanje, također i znanost, gube svoje mjesto. Iz reda ideja konstitutivnih za univerzitet znanost se uklanja za korist njemačke sudbine.

B') Univerzitet, kako to Dunja Melčić navodi u prvoj bilješci uz prijevod Heideggerovog govora, u svom institucionanom vidu egzistencije odlikuje se *znanstveno-didaktičkom i formalnom univerzalnošću*.¹⁹ Tome se iz suvremene perspektive može dodati i socijalna univerzalnost kako bi svojstvo otvorenosti i dostupnosti univerziteta bilo dodatno naglašeno. Kako to sad stoji u odnosu na

19 Dunja Melčić, *Napomene uz prijevod*. u: Martin Heidegger, *Rektorski govor*, prevela i protumačila Dunja Melčić, MH Zagreb, 1999.

zadani, od Heideggera u ovom govoru, njemački karakter univerziteta? Poblize: kako stoji uopće s mogućnošću jednog rada koji bi ujedno bio formiran i znanstvenom i njemačkom svrhom?

Znanost kao takva, nasuprot neograničenosti i neograničivosti znanja u krajnjem obraćanju spram apsolutnog znanja koje jest samosvijest apsolutnog bitka/bića, ograničena je znanstvenim (epistemološko-metodologičkim) dispozicijama i kapacitetima znanstvenog radnika. Misli se na granice moći uma čovjeka da u sebe reflektira ono sve u njegovom svestvu. Pod pretpostavkom bitka apsolutnog i savršenog bića; takvog koje sve iz sebe proizvodi, u sebi sabire i kao sebe misli, stoji u suprotnosti konačnost bitka/bića čovjeka koji umom uzima učešće onog apsolutnog, ali nikada se s njime ne može poistovjetiti upravo zbog ograničenosti svoje sazajnosti. Znanost se pronalazi kao onaj rad čovjeka koji u sebe uzima ono fenomenalno, bilo kao puki fenomen ili kao ostvaraj kakvoga koncepta - ideje ili pojma, i obrćući (lat. *verto*) to fenomenalno pred promatračkom snagom uma nadilazi njegove specifičnosti i uzdiže se ka općemu. U tom kretanju ide preko štovstva fenomena uzetoga neposredno kao predmet prema onom apsolutnom samom da bi mu došlo u blizinu i doticaj, ali nikada ne može to apsolutno uzeti sebi kao svojinu.

Subjekt znanosti jest čovjek kao nesavršeno i konačno biće ukoliko je osposobljen za umno mišljenje, a pokretalo je znanosti uvijek iz usmrtivosti proishodeća znatiželja. U znanosti ta znatiželja nalazi svoju svrhu. Ona se u-svršuje, nadalje se u-savršava. Usavršenje znatiželje u znanosti zbiva se znanjem biti znanosti same. Krećući se naspram biti znanosti same otkriva se njezino unutrašnje ustrojstvo i pokret u duhu znanja – *logika*. Kroz logiku otkriva se i hod znanosti preko oblasti usmrtivoga naspram oblasti bez-smrtnoga radom na ovjekovječujućem usmrćenju onoga što može da bude usmrćeno – *metoda*. Konstitucija znanosti otkrivanjem njezine biti za čovjeka je dakle metodologika znanosti, a njezina geneza je upravo ontologička. Ona proishodi iz znatiželje kao svojstva bitka čovjeka, a ne iz sudbine, povijesti, niti potrebe za kakvom produkcijom.

B") *Znanje je međutim daleko nesnažnije od nužnosti* (7)²⁰

Znanost je propitujuće odolijevanje usred bića koje se stalno u cjelini prikriva. To djelatno istrajavanje pritom zna za svoju nesnagu pred sudbinom. (8)

Heidegger upućuje utemeljenje univerziteta prema grčkom početku znanosti u imperativu

postavljanja pred sebe tog početka kao imperativa. Taj početak za Heideggera jest prepoznavanje nesnage znanja naspram nužnosti. Ovdje nužnost za njega ima dva stapajuća pojavna vida: (I) kao povijesno-duhovna nužnost njemačkoga naroda da ispuni svoju sudbinu ili (II) kao povijesno-duhovna nužnost Zapada. U povijesno-duhovnom kontekstu, ta je sudbina/nužnost potvrđivanje gospodstva njemačkoga naroda u radu, u spremnosti na zalaganje do kraja te u duhovno-znanstvenom trudu za izobrazbu vođa i čuvara sudbine njemačkoga naroda. (6, 11-12) Silom nužde, njemački student potvrđuje njemačku bit "*kroz narod uz sudbinu države po duhovnom nalogu*". (12) U trudu spram početka znanosti kao takve vidi se Heideggerovo okretanje od znanja ka [povijesno-duhovnoj] nužnosti. I to takvo okretanje-od koje izmješta iz vidokruga utemeljitelja univerziteta upravo epohalno odredbeni Kantov obrat i utemeljenje subjektivnosti u autonomiji čistoga praktičkoga uma. Utemeljitelj univerziteta odvrćajući pogled od autonomije umnog htijenja subjekta znanosti za zadovoljenje sopstvene znatiželje premješta autonomiju čistoga uma u nebitkovnu oblast, to jest u oblast neistine. Dakako, ovdje se istina-neistina misli u skladu s grčkom oprekom neskriveno-skriveno. U misaonom hodu samopotvrđivanja njemačkog univerziteta, koji se naočigled svima zbiva u Heideggerovom rektorskom govoru, izvodi se temeljita preobrazba znanosti i univerziteta! Iz tog samopotvrđivanja rađa se projekt jedne znanosti i jednog univerziteta koji se temeljito razlikuju od onoga što se u Kanta i Schelinga misli kao univerzitet.

Za odgovaranje na prethodno postavljeno pitanje o mogućnosti takvog rada koji je formiran i znanstvenom i njemačkom svrhom treba se približiti onome što u svojim komentarima prijevodu govora navodi Dunja Melčić. A to je ranije spomenuta "pretega znanstveno-didaktičkog aspekta nad stručno izobražavajućim".²¹ Ono *znanstveno* se, kako smo već pokazali, odnosi na težnju za ovjekovječenjem usmrtivoga. Ono *didaktičko* se odnosi na odgoj u duhu znanosti, načela i svrha. Nasuprot tome, ono *stručno* odnosi se na znanja i vještine uskog područja spoznaje, a ono *izobrazba* odnosi se na osposobljavanje za vještine iz oblasti stručnog.

Može se reći da univerzitet karakterizira pretega onog teorijskog nad onim praktičnim, što će se pokazati i u Heideggerovom govoru gdje kaže "Grci su se borili upravo za to da to promatračko pitanje shvate i sprovedu kao jedan način čovjekova [bitka], i to kao najviši vid *energeia*-e, *bitka na djelu*". (8)

21 Dunja Melčić, *Napomene uz prijevod* u: Martin Heidegger, *Rektorski govor*, prevela i protumačila Dunja Melčić, MH Zagreb, 1999.

Prema zaključku.

Bitna volja nastavnika mora se probuditi i osnažiti za jednostavnost i širinu znanja o biti znanosti. Bitna volja učenika mora se siliti najviše u najveću jasnoću i stegu znanja, a upoznatost s narodom i njegovom državom mora se zahtjevno i odredbeno ugraditi u bit znanosti. (13)

Borbeno zajedništvo nastavnika i učenika njemački će univerzitet preobraziti u mjesto duhovnog zakonodavstva i u njemu udesiti sredinu najnapetijeg sabiranja za najvišu službu narodu u njegovoj državi. (14)

Ali mi hoćemo da naš narod ispuni svoju povijesnu zadaću. (15)

Pitanje mogućnosti iznošenja kakvog zaključka o onome što Heidegger izriče, bilo kao bibliografskog zaključka o mjestu ovog govora unutar cjeline Heideggerove pisane zaostavštine, biografskog zaključka u smislu valorizacije čina prihvaćanja rektorske službe u datom času ili pak historijsko-filozofskog zaključka o mjestu Heideggerovog mišljenja znanosti i univerziteta u dijalektičkom hodu ideje univerziteta, vezano je uz samu sposobnost i volju da se ideja univerziteta u svojoj jedinstvenosti i jednostavnosti uopće uzme u pogled (takvo nepomućeno i nepatvoreno čisto razmatranje koje jednostavno radi sebe samoga poduzima ono što zna kao svoje ishodište i zahodište - um/rad - da bi se iz sebe uzdiglo samo do sopstvene ideje). Ta sposobnost jest volja da se sebe spozna i iz sebe-znanja da se sebe radi, kako bi se opet iznova moglo znati. Da bismo se za taj rad osposobili, mi moramo sebe kao znane u temelju naše znane egzistencije dijalektički ukinuti. To ukidanje znači zbjeg iz sudara/sukoba u mjestu našeg bivanja. U tom mjestu sudaraju/sukobljuju se ideološki obrazovane moći narodnog, klasnog socijalnog i kapitalskog rada čovjeka danas. To *čovjeka* danas opet treba biti uzeto sa stanovitom zadržkom i shvaćeno kao rad toga *danas* kroz čovjeka. To *danas* kao subjekt tog *čovjekovog* [a nikako čovječnog ili humanog] rada pojavljuje se, ovisno o tome kako se samo sebi priviđa: kao rad naroda za ispunjenje sebi predstavljene sudbine, rad *civilnog društva* za ukidanjem predstave narodne sudbine, rad financijskog kapitala za financijalizaciju svega što realno jest, rad socijalnih pokreta za ukidanje socijalne nejednakosti, ili bilo koji drugi rad bilo kojeg istog samo-sebe-samog-videćeg bića za iznošenje na vidjelo i time ozbiljenje bilo koje druge mnijete [apsolutizirane] svrhe.

5. ZAKLJUČAK

Kao što sam pisao u uvodu, cilj ovoga rada je bio uvesti se i pripremiti za filozofsko razumijevanje ideje univerziteta. Zato sam kao predmet istraživanja odabrao Kantov spis *Spor fakulteta*, Schellingova *Predavanja o metodi akademijskoga studija*, te Heideggerov rektorski govor naslovljen *Samopotvrđivanje njemačkog univerziteta*.

Kod Kanta se nalazi podjela univerziteta u dvije klase, višu i nižu. Pritom prvoj pripadaju teološki, pravni i medicinski fakultet, a potonjoj filozofski fakultet. Osnova razvrstavanja u ove dvije klase je mogućnost da se putem naučavanja nekog fakulteta utječe na narod, što višim fakultetima pripada, a nižem ne pripada. Kant doduše smatra da takva podjela nije uzrokovana samo interesom vlasti, već da prethodno interesu vlasti u naravi fakulteta mora postojati mogućnost da se njegova naučavanja instrumentaliziraju. S obzirom da u filozofskoga fakulteta takve mogućnosti nema, njegova je zadaća da jamči za istinu naučavanja. Spor među fakultetima nastaje iz napetosti odnosa preispitivanja istinitosti naučavanja, a može biti protivzakon ili zakonit. Spor je protivzakon ako je njegova materija neki stav oko kojega nije dopušteno sporiti se, ili ako se vodi sredstvima nagnuća, a ne uma. Zakonit spor je onaj koji održava unutarnji napon univerziteta, takav je da mora biti okončan pravosnažnom presudom uma, ali i uvijek prisutan. Zakonit spor može supostojati s jednodušnošću akademske zajednice za stalno napredovanje obaju klasa fakulteta i univerziteta u cjelosti. Također, zadatak je filozofskog fakulteta da je na tu vrstu spora uvijek spreman.

Kod Schellinga, a nasuprot dotadašnjoj povijesti univerziteta, dolazi do uvođenja spekulativne znanosti umjetnosti kao realnog parnjaka filozofiji. Tri su Schellingova koncepta koja smatram temeljnima za zasnivanje univerziteta: a) praznanje, b) apsolutna znanost i cjelina znanosti, i c) identitet znanja i djelovanja. Ovaj posljednji predstavlja ono što sam u radu provizorno nazvao krug kretanja cjeline svega, i to na način da je (I) znanje idealni pol, (II) djelovanje realni pol, (III) pretvaranje realiteta u idealitet - smjer kretanja od realnog ka idealnom, i (IV) preobrazba idealiteta u realitet - smjer kretanja od idealnog prema realnom. Zadaća je filozofije osvijestiti identitet znanja i djelovanja kod članova akademske zajednice, kako bi se ista konstituirala umskim, a ne prolaznim, svrhama. U nešto ranijem spisu *Prikaz mogega sistema filozofije* Schelling definira um kao totalnu indiferenciju onog subjektivnog i onog objektivnog do koje se dospijeva apstrakcijom onoga koji misli. Na taj način Schelling uspostavlja univerzalnost uma. U istom spisu, Schelling filozofiji pripisuje svojstvo dokidanja i prevladavanja mehanicističkih i sukcesivističkih objašnjenja naravi predmetne

stvari.

U posljednjem poglavlju, gdje je riječ o Martinu Heideggeru, pokazao sam da on univerzitet vidi kao instrument za rješavanje problema razasutosti njemačkoga nacionalnog bića. Isti problem u političkoj sferi rješavali su Adolf Hitler i NSDAP, što Heidegger i legitimira pristajanjem uz koncept *Führerstaata*. U skupu toga projekta, univerzitet se umjesto stvarima uma podređuje onome što slavni filozof naziva *povijesno-duhovnom nužnošću njemačkoga naroda*, a što sam detaljno prikazao u istom poglavlju.

Pitanje univerziteta danas, u smislu njegove mogućnosti, vidim upravo nasuprot njegovim instrumentalizacijama, o čemu sam pisao na kraju trećega poglavlja. Razmatranje instrumentaliziranosti univerziteta danas smatram važnim i s obzirom na problematiku Heideggerovog naslijeđa, i kao proishodeće iz Kantovog razmatranja zakonitog spora među fakultetima, kao i iz Schellingove odredbe filozofije. Napuštanje ideologizirajućeg i instrumentalizirajućeg *danas* jest moć zbjega u prazan plan oslobođen tereta ideoloških konstrukcija što omogućava htijenje samoga sebe i obrazovanje pogleda na svoje sopstvo. U tom pogledu leži mogućnost univerziteta jer kada ideološki rad dolazi u sukob/sudar sa znanstveno ili univerzitetski konstruiranim bićem ili radom, tada se on nalazi u prednosti. To ideološko biće/rad neko je biće koje je već kao ne-još-osposobljeno (tek zaista osposobljivo) zapravo osposobljeno prema ideološkom projektu.

Glagol: ideologizirati znači provesti/provoditi ideju u praksu, utjecati na koga da prihvati ideju, nastojati da ideja zaživi. Svršenom vidu označenim onim *provesti* odgovara i svršeni oblik *izideologizirati* koji jasno ukazuje na proizvođenje nečega iz oblasti ideologije, odnosno proizvođenje prema onome što se kao proizvodljivo u toj oblasti daje. Ono koje je ideologijski obrazovano jest kao takvo dovršeno, napeto, spremno da vrši rad koji mu je programiran u skladu s ideologijskim projektom prema svrsi koja mu je pred-određena. Iz ovakvog poimanja ideologijski obrazovanog bića, koje treba da vrši ideološki rad u svrhu ostvarenja ideološkog projekta, razvidna je osobita heteronomija toga bića. Ideologijska dimenzija Heideggerovog projekta univerziteta poglavito se očituje utemeljenjem u velikim i objektivnim istinama i svrhama: narodu, sudbini, povijesti i nužnosti.

Nesnaga, da se poslužimo Heideggerovim terminom, univerziteta pred bićem ideologije (bićem koje svoj rad temelji ideologijskom svrhom; ujedno: ideologija koja za svoju svrhu ima radno biće) proishodi iz umne i znanstvene određenosti (iz umnog i znanstvenog sopstva). Iz ranije razaznanoga: univerzitet ne može biti spreman (!), njemu je tek moguće da bude voljan da se spremi za ponovni početak.

POPIS LITERATURE

1. Goran Gretić, "Politička instrumentalizacija države u Heideggerovu tumačenju Hegela. Obrana Hegela", *Politička misao*, god. 47, br. 3, 2010, str. 62-79
2. Martin Heidegger, *Samopotvrđivanje njemačkog univerziteta*, u: Martin Heidegger, *Rektorski govor*, prevela i protumačila Dunja Melčić, MH Zagreb, 1999., str. 5-15
3. Marion Heinz, "Narod i vođa: istraživanja Heideggerova seminara o biti i pojmu prirode, države i povijesti (1933/1934)", u: *Anali hrvatskog politološkog društva*, br. 6., 2009, str. 69-91
4. Immanuel Kant, "Spor fakulteta", u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Globus, Zagreb 1991., str. 18-122
5. Nectarios G. Limnatis, *German Idealism and the Problem of Knowledge: Kant, Fichte, Schelling, and Hegel*, Springer, 2008.
6. Dunja Melčić, "Napomene uz prijevod", u: Martin Heidegger, *Rektorski govor*, prevela i protumačila Dunja Melčić, MH Zagreb, 1999., str.41-106
7. F. W. J. Schelling, "Predavanja o metodi akademijskoga studija", u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Globus, Zagreb 1991., str. 123-241
8. F. W. J. Schelling, "Prikaz mogega sistema filozofije", u: F. W. J. Schelling, *O bitstvu slobode*, [izb. i prev. Branko Despot], cekade, Zagreb, 1986., str. 69-145
9. Richard Wolin, "OVER THE LINE: Reflections on Heidegger and National Socialism", u: *The Heidegger Controversy: a critical reader*, MIT Press, 1998., str. 1-22